

Van kind af aan, schrijft hij, 'was ik in de macht van een ontzaglijke
zwaarmoedigheid, waarvan de diepte haar enige ware uitdrukking vindt
in de even zo ontzaglijk grote behendigheid, die mij gegeven was, die
onder schijnbare opgewektheid en levenslust te verbergen - mijn enige
vreugde, bijna zover mijn herinnering reikt, dat niemand kon ontdekken,
hoe ongelukkig ik mij gevoelde, welke verhouding (de gelijkheid der
zwaarmoedigheid en der kunst van veinzen) immers aanduidt, dat ik op
mijzelf en op de godsverhouding was aangewezen. - Als kind was ik
streng en ernstig in het christendom opgevoed, menselijkerwijze
gesproken, onzinnig opgevoed; reeds in mijn allereerste kindsheid had
ik mij vertild aan indrukken, waaronder de zwaarmoedige grijsaard, die
ze mij opgelegd had, zelf bezweek - een kind, dwaseijk als een
zwaarmoedig grijsaard gekleed. Vreselijk! Wat wonder, dat er een tijd is
geweest, waarop het christendom mij als de meest onmenselijke
wreedheid voorkwam, ofschoon ik toch nooit, zelfs toen ik er het verst
van afstond, de eerbied er voor heb verloren; vast besloten, vooral, als
ik niet zelf de keuze doen zou christen te worden, nooit iemand in te
wijden in de moeilijkheden, die ik kende, en waarvan ik nooit iets
hoorde of las. Maar gebroken met het christendom of het opgegeven heb
ik nooit; nooit er aan gedacht, het aan te vallen - nee van de tijd af aan,
dat er sprake van kon zijn, mijn krachten te gebruiken, was ik vast
besloten, alles te doen om het te verdedigen, of in ieder geval, het in zijn
ware gedaante voor te stellen; want reeds zeer vroegtijdig was ik door
mijn opvoeding in staat, er mij van te vergewissen, hoe zelden het
christendom in zijn ware gedaante wordt voorgesteld, hoe zij, die het
verdedigen, het meestal verraden, en hoe zelden de aanvallers het
eigenlijk treffen, terwijl ze, wat nog steeds mijn mening is, juist bijzonder
goed de bestaande christenheid treffen, die eerder een karikatuur van het
ware christendom moest worden genoemd, of een ontzaglijk quantum
misverstand, zinsbedrog en dergelijke, met een heel kleine dosis waar
christendom gemengd. Zo had ik dus tot op zekere hoogte het
christendom lief: het was mij het eerbiedwaardige - wel is waar, had het
mij, naar de mens gesproken, hoogst ongelukkig gemaakt. Dat hing
samen met mijn verhouding tot mijn vader, tot hem die ik het meest heb
liefehad - en wat wil dat zeggen? Daarin ligt juist besloten, dat hij het
was, die mij ongelukkig maakte - maar uit liefde. Zijn fout lag niet in
gebrek aan liefde maar daarin, dat hij een grijsaard en een kind

II

7

II 2

verwarde... Zo trad ik het leven in, in alle opzichten bevoorrecht, wat geestesgaven en uiterlijke omstandigheden betreft: daar was en werd nog steeds alles gedaan, om mijn geest zo rijk mogelijk te ontwikkelen. Ik kan in zekere zin zeggen, dat ik blij en vrij - maar met een uitgesproken sympathie voor het lijden en voor alles wat op de een of andere wijze verdrukt of lijdend is - het leven in ging; trots, bijna overmoedig was mijn levenshouding. Ik heb er nooit een ogenblik in mijn leven aan getwijfeld, dat men kan wat men wil - slechts één ding niet, anders onvoorwaardelijk alles, maar één ding niet, niet zulk een zwaarmoedigheid als die, in welker macht ik mij bevond, van zich af zetten; het is nooit in mij opgekomen, (ja, anderen zullen het als inbeelding beschouwen, maar voor mij is het in waarheid zo geweest, even waar als het volgende, dat weer aan anderen inbeelding zal schijnen) dat er iemand kon leven of heden ten dage kon worden geboren, die mijn meerdere zou zijn - in mijn binnenste was ik voor mijzelf de ellendigste van allen; het is nooit in mij opgekomen, dat, al had ik het vermetelste beproefd, ik daarin niet zou slagen - slechts in één ding niet, niet de zwaarmoedigheid van mij af te zetten, van het lijden waarvan ik nauwelijks één enkele dag bevrijd ben geweest. Maar inmiddels moet dat zo worden verstaan, dat ik reeds zeer vroeg in het denkbeeld was ingewijd, dat slagen overwinnen betekent in eeuwige zin, hetgeen in tijdelijke zin lijden is; zo dat dit weder in overeenstemming was met het innerlijk inzicht van mijn zwaarmoedigheid, dat ik eigenlijk (in tijdelijke zin) tot niets deugde... Ver terug in mijn herinnering vind ik reeds de gedachte dat er in iedere generatie twee of drie zijn, die voor de anderen worden opgeofferd, gebruikt om door vreselijk lijden te ontdekken, wat de anderen ten goede komt en in mijn zwaarmoedigheid begreep ik aldus mijzelf dat ik daartoe was uitverkoren.

Hij herinnert zich de tijd zijner 'afdwalingen', 'ach, tot de weg des verderfs toe' en de invloed, die de dood zijns vaders op hem gehad heeft. 'Toen stierf mijn vader. De machtige religieuze indrukken van mijn jeugd, door een zekere idealiteit verzacht, kregen opnieuw macht over mij, ik was nu ook zoveel ouder geworden, dat ik beter bij mijn opvoeding paste, waarvan het ongeluk juist is, dat ze mij eerst volkomen ten goede zal komen, wanneer ik veertig jaar oud zal zijn geworden. Want mijn ongeluk was, bijna van mijn geboorte af aan en door mijn opvoeding ten top gevoerd: geen mens te zijn. Maar als men kind is - en andere kinderen spelen, maken pret en wat ze verder uitvoeren, dansen en als men jongeling is - en de andere jongelingen beminnen, dansen en wat ze verder uitvoeren: dan ofschoon men kind en jongeling is, geest

te zijn, vreselijke kwelling, te vreselijker, wanneer men met behulp der fantasie het kunststuk volbrengt, de jongste van allen te schijnen. Maar dat ongeluk is al minder groot, wanneer men veertig jaar oud is en in de eeuwigheid bestaat het niet... Niets is mij onbekender en vreemder dan dat weemoedig verlangen naar kindsheid en jeugd; ik dank mijn God, dat die tijd achter mij ligt en ik voel mij nu, iedere dag, dat ik ouder word, gelukkiger, doch slechts zalig bij de gedachte aan de eeuwigheid, want het tijdelijke is nooit het element van de geest en kan het nooit worden, maar het is in zekere zin zijn lijden.'

Hij denkt aan zijn verloving met Regine Olsen en aan de verbreking van die band, de dubbele daad, die hem tot dichter gemaakt heeft:

'Aan het begin van mijn eigenlijke werkzaamheid als schrijver ging een gebeurtenis vooraf - of juist gezegd een daad; een gebeurtenis zou waarschijnlijk niet voldoende zijn geweest, het was een daad, ik moest zelf handelend optreden. Ik kan dat feit niet nader toelichten, waarin het bestond, hoe vreselijk het in dialectisch opzicht was saamgesteld ofschoon in ander opzicht weer zeer eenvoudig. Waarin de collisie lag, kan ik niet zeggen, ik kan alleen de lezer verzoeken, niet aan openbaringen of iets dergelijks te denken, want voor mij is alles berekeneerd. Daarentegen zal ik de gevolgen van het feit mededelen, voor zover dat dienen kan om mijn schrijverswerkzaamheid toe te lichten. Het was een dubbele daad. Ik was eigenlijk, hoe zeer ik ook in ander opzicht geleefd had, in menselijke zin kindsheid en jeugd overgesprongen, dat moest vermoedelijk (zo zal wel de bedoeling van de Voorzienigheid geweest zijn) ingehaald worden: inplaats jong te zijn geweest, werd ik dichter, hetwelk een tweede jeugd is. Ik werd dichter, maar met mijn religieuze voorbereiding, ja met mijn uitgesproken religieusiteit, werd diezelfde daad tevens voor mij een religieuze opwekking, zodat ik in de meest besliste zin mij van mijn verhouding tot het religieuze bewust werd, waar tegenover ik immers slechts als tegenover een mogelijkheid had gestaan. Die daad maakte mij tot dichter.'

Gratschrift:

III

Nog een korte tijd,
dan heb ik gewonnen,
dan is de hele strijd
in één keer verzwonden,
dan kan ik rusten gaan
in roenzalen
en achter elkaar
met mijn Jezus praten.